

edebiyatın izinde
EDEBİYAT ve COĞRAFYALAR

Yayına Hazırlayanlar

DİDEM ARDALI BÜYÜKARMAN

SEVAL ŞAHİN

BANU ÖZTÜRK

TÜLİN URAL

Bağlam Yayınları 466
İnceleme-Araştırma 308
ISBN 978-605-9911-59-7

Edebiyatın İzinde / Edebiyat ve Coğrafyalar

Yayına Hazırlayanlar:

Didem Ardalı Büyükarman - Seval Şahin - Banu Öztürk - Tülin Ural

© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Kasım 2019

Kitap Tasarımı: Canan Suner

Kapak Görseli: Marten Van Valckenborch The Elder - The Tower Of Babel
resminden ayrıntı, 1595

Baskı: Umut Kağıtçılık Sanayi Ticaret Ltd. Şti.

Fatih Cad. Yüksek Sok. No: 11/1 Başakhan Merter/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685

Matbaa Sertifika Numarası: 45162

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Cağaloğlu/İstanbul

Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27

Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN - Seval ŞAHİN - Banu ÖZTÜRK
Tülin URAL.....7

Bölüm I: KAVRAMLAR – YAKLAŞIMLAR - ÇEVİRİLER

EDEBİYAT COĞRAFYA İLİŞKİSİ

Emel KEFELİ.....13

GİLLES DELEUZE: BİR COĞRAFYA DÜŞÜNCESİ

Ali AKAY24

21. YÜZYILDA EDEBİYAT COĞRAFYALARI

Zeynep RADE40

“DÜNYA EDEBİYAT CUMHURİYETİ”NE DOĞRU YA DA “DÜNYA EDEBİYAT CUMHURİYETİ”NDE DOĞU: TÜRKÇE EDEBİYAT VE ALMANCA ÇEVİRİSİ

Zeynep TÜFEKÇİOĞLU53

THEOPHILE GAUTIER'YE GÖRE BARBARLIK/UYGARLIK

Gül METE YUVA.....68

Bölüm II: PANELLER

PANEL I: DİYARLAR ve COĞRAFYALAR.....79

PANEL II: YAZAR, METİN VE COĞRAFYA97

Bölüm III: TÜRKÇE EDEBİYATIN COĞRAFYASI

AVRUPA'DA BİR AHMET MİTHAT

Nüket ESEN117

GERÇEĞİNİ ARATMAYAN HAYALİ SEYAHATLER

A. Ömer TÜRKES122

UZAKTAKİ, GİDİLMEYEN AMA BİZİM OLAN KÖYÜ BULMA DENEMESİ: KÖY ROMANLARI HANGİ KÖYDE GEÇER?

Erkan IRMAK131

TARİHÎ DOKUYLA TABİATIN TERKİBİ YAHYA KEMAL'İN ŞİİRLERİNDE İSTANBUL'UN COĞRAFİ GÜZELLİĞİ Mehmet GÜNEŞ.....	140
KÜRK MANTOLU MADONNA: KADINLAR VE ERKEKLER, DOĞU VE BATI Beatrice HENDRICH	148
TÜTÜNÜN KESİŞİMSELLİĞİ NECATİ CUMALININ <i>TÜTÜN</i> ZAMANI ÜÇLEMESİNDE EDEBÎ COĞRAFYA Fatih ALTUĞ	156
AZAP VERİCİ BİR COĞRAFYADA İÇSEL VATANSIZLIK: <i>KIRMIZI AZAP</i> Pelin ASLAN AYAR	165
Bölüm IV: KAYNAKÇA	
MODERN TÜRK EDEBİYATINDA “COĞRAFYA VE EDEBİYAT” LİTERATÜRÜ ÜZERİNE BİR DENEME Esengül SAĞLAM CAN	181
YAZARLAR HAKKINDA	215

ÖNSÖZ

Bu kitap ‘Edebiyatımızın Üvey Evladı: Polisiye’, ‘Türkçe Edebiyatın Hayalperver Çocuğu: Fantastik ve Bilimkurgu’ son olarak ‘Edebiyat ve Delilik’ başlıklarıyla 2012 senesinden beri her sene düzenlediğimiz sempozyumların ardından yayımlanan *Edebiyatın İzinde* serisinin dördüncü kitabını oluşturmaktadır. Amacımız, geleneksel eleştiri ve edebiyat tarihçiliğinin pek dikkate almadığı, edebiyat değerlendirmelerinde genel olarak ihmal edilmiş ya da daha az ilgi görmüş türleri ve/veya temaları gündeme getirerek bir tartışma zemini oluşturmak. Düzenleyeceğimiz sempozyumun konusunu düşünürken de ‘coğrafya’ teması, ‘edebiyat ve coğrafya’ ilişkisi dikkatimizi çekti; mevzunun biraz daha içine girmek, derinine nüfuz etmek bizi heyecanlandırdı. Çünkü bize göre coğrafya dediğimiz şey sadece bir bilim olarak sınırları belirlemek, bir şeyleri düzenlemek anlamına gelmiyordu. Özellikle 21. yy’a geldiğimizde kurgusal haritalarla gerçek haritaların çakıştırılıp buradan bambaşka coğrafyaların yaratılabildiğini gördük. Franco Moretti’nin kurgusal haritalarından yola çıkarak Avrupa’yı ya da vatandaş tanımını bambaşka düşünebildik. O halde coğrafya aynı zamanda bir beden, bir dil, bir duygu, bir düşünce olarak düşünülemez miydi? Coğrafya sadece yaşadığımız yer miydi? Sadece konuştuğumuz dil miydi? Ya da anlatı dediğimiz şey sadece bir kitap mıdır? Bir resim, bir müzik, bir heykel bize coğrafya ile ilgili başka bir şey söylemez mi? Ya da oradaki coğrafyanın bizde uyandırdığı bir şey yok mudur? ‘Coğrafya’ kavramını biraz irdelediğimizde önümüzde açılan yolların ne kadar da farklılaştığını görmek bizi hem şaşırttı hem çok heyecanlandırdı. Dolayısıyla sempozyumun başlığını belirlerken ‘Edebiyat ve Coğrafya’ yerine, bu çeşitliliği daha iyi ifade ettiğini düşündüğümüz ‘Coğrafyalar’ ifadesini kullandık. İki gün süren sempozyum boyunca kafamızdaki soru işaretlerini ortaya koyduk, sempozyumu düzenlediğimiz salonun sınırlarını aştık, hasbıhal ettik, tartıştık...

Kitap, dört bölümden oluşmakta. “Kavramlar-Yaklaşımlar-Çeviriler” başlığını taşıyan bölümün ilk yazısı Emel Kefeli’ye ait. Yazısına “Her edebî metin, yazarından ve ait olduğu kültür ve yaşanan coğrafyadan silik ve değişmiş, bazen de bariz ve aslına uygun izler taşımaktadır. Bu izlerin peşinden gitmek ve metne ‘farklı merceklemlerle bakabilmek’ için disiplinlerarası yaklaşımlardan yararlanılır.” diye başlayan Kefeli, ‘géoc-

ritique’, ‘géopoétique’, ‘ekokritik’ gibi kavramlardan yola çıkarak hayalî coğrafyalardan gerçek coğrafyalara kadar geniş bir perspektifle ‘Edebiyat ve Coğrafyalar’ ilişkisini ortaya koyuyor. Ali Akay “Gilles Deleuze: Bir Coğrafya Düşüncesi” başlıklı metninde Deleuze’ü merkezine alarak coğrafi felsefe üzerinde duruyor. Guattari, Heidegger, Kant, Hegel, Nietzsche, Foucault, İbn Rüşd, İbn Haldun gibi düşünürlerden örneklerle Doğu-Batı coğrafyalarını değerlendiriyor. Zeynep Rade, edebiyat coğrafyasının ne anlama geldiğini sorguladığı “21. Yüzyılda Edebiyat Coğrafyaları” adlı yazısında edebiyat ve coğrafya ilişkisine farklı pencerelerden bakmamızı sağlıyor. Zeynep Tüfekçioğlu, “Dünya Edebiyat Cumhuriyeti’ne Doğru ya da ‘Dünya Edebiyat Cumhuriyeti’nde Doğru: Türkçe Edebiyat ve Almanca Çevirisi” başlıklı makalesinde çeviri konusunu gündeme getirerek Avrupa Birliği Sivil Toplum Diyalogu’nun bir parçası olan ‘Kültür Köprüleri Programı’ çerçevesinde organize edilen projeden yola çıkarak, Türkçe edebiyatın “dünya edebiyat cumhuriyeti”ne doğru ulusötesi yolculuğunun Almanca diline olan çeviriler üzerinden değerlendirmesini yapıyor. Gül Mete Yuva ise Fransız öykü, roman, piyes yazarı ve şair Théophile Gautier’nin Doğu’ya yaptığı yolculuklar sırasında edindiği izlenimlerini, Doğu-Batı coğrafyaları ve barbarlık/uygarlık çerçevesinde ele alıyor.

Kitabın ikinci bölümü sempozyumda düzenlenen iki panelden meydana gelmekte. Bu panellerin deşifresi Saime Çakmak, Saliha Çetinkaya ve Burak Aydın tarafından yapıldı. Seran Demiral’ın moderatörlüğünde ve katkılarıyla, bilimkurgu, fantastik ve korku edebiyatı türleri özelinde diyarlar ve coğrafyalar, kent fantazyası, hayalî coğrafyalar ile gerçek coğrafyalar arasındaki ilişki vb. konular, yazarlar Funda Özlem Şeran ve Burak Bayülgen tarafından konuşuldu. Seval Şahin’in yönettiği; Menekşe Toprak, Hüseyin Kıran ve Bora Abdo’nun katıldığı “Metin ve Coğrafyalar” başlıklı panelde ise Menekşe Toprak iki coğrafya arasında gidip gelirken, dil’in coğrafya, coğrafya’nın dil üzerindeki etkisini tartışma zeminine taşıdı. Özellikle ‘Ada’yı kendine mekân edinmiş Bora Abdo ise meseleye yazar, mekân ve coğrafya üçlemesinden baktı. Kültür inşası ve coğrafya konusunu gündeme getiren Hüseyin Kıran, kültürel coğrafya, bedensel coğrafya, zihin coğrafyası çerçevesinde düşüncelerini dile getirdi. Dinleyiciler de soruları ve katkılarıyla panellerdeki tartışmaları zenginleştirdi, farklı bakış açılarının ortaya çıkmasına olanak sağladı.

“Türkçe edebiyatın Coğrafyası”na ayrılan üçüncü bölümde Nüket Esen, “Avrupa’da Bir Ahmet Mithat” başlıklı makalesinde, Ahmet Mit-

hat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelan* adlı seyahatnamesinden yola çıkarak Osmanlı coğrafyasına ait bir yazarın Avrupa'ya nasıl baktığını gözler önüne serdi. Ömer Türkeş, hayalî seyahatlerin peşine düşerek coğrafyanın nasıl ideolojik bir unsur haline gelebildiğinin panoramasını ortaya koydu. Köy ve köy romanı ekseninde Erkan İrmak "Romanları köylü, kasabalı, şehirli diye bölümlere ayırmak doğru mudur? Konunun köyde geçmesi, bir romanı orali yapar mı?" gibi sorularla köy, coğrafya ve edebiyat bağlamında düşünmemize olanak sağladı. Mehmet Güneş, içinde yaşanan coğrafyayla insan ya da toplum arasında belirgin bir ilişki ya da uyum olduğunu kendi yazılarında dile getirmiş olan Yahya Kemal'in şiirlerinde İstanbul'un coğrafi güzelliklerinin nasıl işlendiğini inceledi. Beatrice Hendrich, Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* romanından yola çıkarak kadınlar ve erkekler, Doğu ve Batı konularını ele aldı. Necati Cumalı'nın *Tütün Zamanı* üçlemesiyle Urla coğrafyasının bir bitkisi olan tütünün romanın coğrafyasındaki sosyal, ekonomik, politik, cinsel ve duygusal ilişkiler üzerindeki etkisini irdeleyen Fatih Altuğ bizi bambaşka coğrafyalara götürdü. Pelin Aslan "Azap Verici Bir Coğrafyada İçsel Vatansızlık: Kırmızı Azap" başlıklı makalesiyle bize duygusal coğrafyanın kapılarını açtı.

Son olarak kitapta Esengül Sağlam Can tarafında hazırlanan, modern Türk edebiyatında coğrafya ve edebiyat literatürünü kapsayan bir kaynakçaya yer verildi. Ayrıca kitapta adı geçenler hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için kitabın sonuna kısa özgeçmişler ilave edildi.

Edebiyatın İzinde adını verdiğimiz serinin dördüncüsünü sizlerle paylaşıyor olmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Bağlam Yayınları'yla ortak gerçekleştirdiğimiz bu projede her türlü desteklerinden dolayı Bağlam Yayınları'na ve çalışanlarına müteşekkirimiz. Değerli ve samimi katkıları ile bizimle olan herkese çok teşekkür ederiz.

Didem ARDALI BÜYÜKARMAN

Seval ŞAHİN

Banu ÖZTÜRK

Tülin URAL

Bölüm I
KAVRAMLAR - YAKLAŞIMLAR - ÇEVİRİLER

EDEBİYAT COĞRAFYA İLİŞKİSİ

*Emel KEFELİ**

Her edebî metin, yazarından ve ait olduğu kültür ve yaşanan coğrafyadan silik ve değişmiş, bazen de bariz ve aslına uygun izler taşımaktadır. Bu izlerin peşinden gitmek ve metne farklı merceklerle bakabilmek için disiplinlerarası yaklaşımlardan yararlanırız. Edebiyat insan odaklı bir alan olduğuna göre her edebî metin insan odaklı diğer disiplinlerin bilgi ve metotlarından yararlanılarak incelenebilir. Yeni bir perspektiften elden edilen verilerle yeni açılımlar kazanabilir. Felsefe, tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji, etnoloji, antropoloji gibi alanlar edebiyatta disiplinlerarası yaklaşımlar çerçevesinde ilk akla gelen alanlardır. Gelişen teknoloji, hayatın değişen koşulları ve bunların edebiyat metinlerindeki yansımaları karşısında bu alanlara yenilerini eklemek de mümkün olacaktır.

Edebiyat-coğrafya ilişkisi en genel tanımıyla disiplinlerarası geçişlilikten yararlanarak meselelere yaklaşan, birbirini tamamlayan özellikteki hedefler için birlikte çalışan, değişik bir açıdan bir gerçeği yeniden inşa eden bir ilişkiyi ifade eder. Önceleri yazarların doğa tasvirleri üzerinden kurulan ilişki son yıllarda ekokritik çerçevesinde yeni bakış açılarıyla gelişmekte ve coğrafyanın metnin içerisinde farklı işlevlerine dikkat çekilmektedir.

Edebiyat Coğrafya İlişkisi: Tanım ve Etkileşimler

Hipokrates ile başlayan, İbn Haldun, Bodin ve Montesquieu'nün bu konudaki yaklaşımlarıyla gelişen, iklim ve çevrenin insanı, dolayısıyla da kültür ve uygarlıkları etkilediği ve şekillendirdiği görüşü (iklim-çevre teorisi) edebiyat-coğrafya merkezli disiplinlerarası çözümlemelerde önemli bir hareket noktasıdır (Hassan, 2010, s.33-35). Arzın yedi iklime ayrıldığı ve her iklimin kendine has bir insan topluluğu ve medeniyet geliştirdiğini söyleyen İbn Haldun, toplum-siyaset ilişkisini disiplinlerarası bir yaklaşımla inceler. *Mukaddime*'sinde toplum şartlarının insanı, insanın da toplumu yarattığını vurgulayan İbn Haldun, coğrafyanın, ik-

* Prof. Dr. Emel Kefeli, 29 Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.